

„MAGYARORSZÁG ÉS AZERBAJDZSÁN:
A KULTÚRÁK PÁRBESZÉDE”

V. NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

(ELŐADÁSOK, CIKKEK ÉS REZÜMÉK)

(GAZDASÁG, JOGTUDOMÁNY)

(TÖRTÉNELEM, NÉPRAJZ, FOLKLÓR, IRODALOM, NYELVÉSZET)

**„MAGYARORSZÁG ÉS AZERBAJDZSÁN:
A KULTÚRÁK PÁRBESZÉDE”**

V. NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

(ELŐADÁSOK, CIKKEK ÉS REZÜMÉK)

2010. november 22–25.

(gazdaság, jogtudomány)
(történelem, néprajz, folklór, irodalom, nyelvészet)

**“MACARISTAN VƏ AZƏRBAYCAN:
MƏDƏNİYYƏTLƏRİN DİALOQU”**

V BEYNƏLXALQ ELMİ KONFRANS

(MƏRUZƏLƏR, MƏQALƏLƏR VƏ XÜLASƏLƏR)

22–25 noyabr, 2010

(iqtisadiyyat və hüquq)
(tarix, etnologiya, folklór, ədəbiyyat, linqvistika)

BUDAPEST, 2011

*A „Magyarország–Azerbajdzsán: a kultúrák párbeszéde”
V. nemzetközi tudományos konferenciát
az Azerbajdzsáni Köztársaság Magyarországi Nagykövetsége szervezte
az Azerbajdzsáni Tudományos Akadémia,
a Magyar Tudományos Akadémia,
Szent István Egyetem Gödöllő,
az ELTE Orientalisztikai Intézete,
Azerbajdzsán Állami Közgazdaságtudományi Egyeteme és
a Nahicseváni Állami Egyetem közreműködésével.
A konferenciát a Külföldön Élő Azerbajdzsániakkal Foglalkozó
Állami Bizottság támogatta.*

* * *

*“Azərbaycan – Macarıstan: Mədəniyyətlərin dialoqu” mövzusunda
V Beynəlxalq Elmi Konfrans
Azərbaycan Respublikasının Macarıstandakı Səfirliyi,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası,
Macarıstan Elmlər Akademiyası,
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti,
Naxçıvan Dövlət Universiteti,
Eötvös Lorand Universitetinin Şərqsünəşliq İnstitutu,
Gödöllő Sənt İştvan Universitetinin
təşkilatçılığı və
Azərbaycan Respublikasının Diaspora ilə iş üzrə Dövlət Komitəsinin
dəstəyi ilə təşkil olunmuşdur.*

NÉHÁNY GONDOLAT A MAGYAR NÉPZENE
FINNUGOR ÉS TÖRÖK KAPCSOLATAIRÓL

„A néprokonsági kutatásban először, másodszor és
harmadszor legfontosabbak a **tények**”
Tervonen 1943: 33¹

Tudjuk, hogy a nyelv, a kultúra és a zene más-más szabályoknak engedelmeskednek, és eltérő kapcsolatrendszereik vannak. Tökéletes példa erre a magyarság. Mindenki egyetért abban, hogy a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládba tartozik, míg a magyarság régi kultúrája és ezen belül a népzene régi rétegei nem finnugor hanem törökös jellegűek.

Tekintsük át a magyar népzene azon rétegeit, ahol finnugor rokonság felmerült.² Ha nem számítjuk az egyszerű formák miatt nehezen azonosítható és sok népnél előforduló szórványos magyar-finnugor dallampárhuzamokat, akkor két nagyobb, honfoglalás előtti zenei réteg esetén jött szóba a magyar-finnugor zenei rokonság.

Az egyik réteget a magyar népzeneire jellemző *ereszkedő négysoros kvintváltó pentaton* dallamok alkotják. Yrjö Wichmann finn néprajzkutató felesége 1906-ban hegyi cseremiszt dalokat gyűjtött és küldött Bartók Bélának. E dallamoknak a magyar kvintváltó dallamokhoz való hasonlósága kétségtelen, noha második felük nem lefelé ugrik egy kvintttel, hanem felfelé egy kvarttal.³ Bartók be is emelte a dalokat *A magyar népdal* című (1924) könyvének Appendixébe (ex.1).

¹ Tervonen 1943 = Tervonen, V., Heimotyösta Unkarissa talvikautena 1942–43, Heimokansa 1943/6–8, 33–36.

² A magyar zenei stílusok, rétegek átfogó történeti-zenei áttekintése több elemzés eredményeként is előttrünk állnak. Ráadásul ezeket a vizsgálatokat olyan jelentős zenészek és tudósok kezdték mint Bartók Béla, Kodály Zoltán, majd a kutatás folytatódott Vargyas Lajos, Dobszay László, Szendrei Janka és mások közreműködésével.

³ Vikár László tapasztalatai szerint a területen a felfelé, lefelé való kvintváltás ill. a dallam csupán egyik felének éneklése egymással egyenértékűnek számít. Ez a jelenség a többi „kvintváltós” területen (pl. magyarok, mongolok) nem tapasztalható.

Tempo giusto Muz. F. 621c)

I.

It i - ál saš-tür-ka-nő ká-pem ű - űő, It i - ál saš-tür-ka-nő ká-peu ű - űő.

Kut - kün - šo-teš-ok ű - űem puš - űő, Kut - kün - šo-teš-ok ű - űem puš - űő,

Tempo giusto Muz. F. 623a)

II.

Ar-šü-šü-erš ar-šü-šü ššš - ššš, Ššš űő šš-erš ar-šü-šü ššš-ššš.

Ar-šü-šü-erš ar-šü-šü ššš - ššš, Ššš űő šš-erš ar-šü-šü ššš-ššš.

Tempo giusto Muz. F. 623b)

III.

Ké-mo-dá-jo-dam, Man-má-šam-ut ššš-tá-ren' - ššš-ššš.

Ar-šü-šü-erš ar-šü-šü ššš - ššš, Ššš űő šš-erš ar-šü-šü ššš-ššš.

Example 1. Cseremiszi kvint-váltó dallam Bartók Appendixéből

Számos érv szól azonban emellett, hogy ezek a dallamok nem finnugor-, hanem török-mongol népekhez tartoznak. Tudjuk, hogy míg a pentaton skálán mozgó strófikus négy soros ereszkedő szerkezet a keleti törökség és a mongolok között igen elterjedt, a finnugor népek zenéjében ez a szerkezet ritka, és ahol van, ott is török (vagy mongol) hatásnak tulajdonítható. Kodály (1937/1976:17–26) korán észrevette, hogy ilyen dallamok nem csak a finnugor mariknál fordulnak elő, hanem a török nyelvű csuvasoknál is. Szabolcsi Bence (1979a:107–109) a kvintváltás jelenségéhez cseremiszi, csuvas, kalmük, Bajkál-vidéki mongol és kínai dallampárhuzamokat is állított.

Vikár László és Bereczki Gábor 1957–1979 közötti kutatásai során kiderült, hogy hasonló dallamok a Volga-Káma vidéken kizárólag a cseremiszi-csuvas határ két oldalán egy 100 km-es körben élnek. Bereczki Gábortól tudjuk, hogy a dallamok a cseremiszek között csak ott található meg, ahol a csuvas *nyelvi* hatás is érvényesül.⁴ Mi több, a Volga-Káma vidéken domináns tatároknak is vannak hasonló dallamaik. A történelem során a sztyeppén és az Arany Horda révén ezen a területen is uralkodó mongoloknak pedig egy szinte azonos dal-

⁴ Vikár–Bereczki (1971, 1979, 1999)

lamstílusukat fedeztem fel.⁵ A pentaton kvintváltó dallamokat tehát nem szá-
míthatjuk a finnugor-magyar zenei kapcsolat részének.

⁵ Bartók (1924:121) volt az első, aki rámutatott, hogy a cseremisiz és a szlovák anyagban is előfordul a kvintváltás. Kodály Zoltán (1937/1976:17–26) részletesen elemezte a tonális és a modális kvintváltás jelenségét, és a magyar dallamok mellé további cseremisiz és csuvas párhuzamokat állított. Noha példái zömmel a Volga-vidékről származtak, Kodály nem szűkítette le a párhuzamok lehetőségét erre a területre. Szabolcsi Bence (1979a:107–109) a kvintváltás jelenségéhez cseremisiz, csuvas, kalmük, Bajkál-vidéki mongol és kínai dallampárhuzamot is állított, és a magyar stílust a „régí nagy kultúrákat mindenütt jellemző pentatónia egyik sajátos stílusfajához, a közép-ázsiaihoz” kötötte. Ő is általánosabb dallampárhuzamokról beszélt, melyek a magyar népzene pentaton rétegei és egy hatalmas, sok népet és kultúrát összekötő terület népzenei között fedezhetők fel. Vikár László és Bereczki Gábor cseremisiz és csuvas gyűjtésében részletes áttekintést kapunk e népek kvintváltó stílusáról (Vikár-Bereczki 1971; 1979). Vizsgálataik során bebizonyosodott, hogy ez a zenei forma csak a cseremisiz–csuvas határ két oldalán, egy száz kilométeres körön belül él, attól távolodva fokozatosan eltűnik. Vikár László kételkedik a magyar és a Volga-vidéki kvintváltás genetikusságában. Felhívja a figyelmet arra, hogy a gyűjtések során sokkal gyakoribb volt a felső kvartváltás, mint az alsó. Szerinte a Lach-gyűjteménybeli kétsoros cseremisiz dallamok hiteles formák lehetnek, és a magyar „páva”-dallamhoz állított cseremisiz dallamnak nemcsak kadenciáit, hanem dallammozgását is eltérőnek találja. Többek között ezt írja: „Kétségtelen, hogy néhány ereszkedő vonalú vagy egyenesen kvintváltó pentaton magyar dallamhoz közel áll egy-egy cseremisiz, esetenként csuvas népdal.lehet-e ebből mindjárt egyenes ági rokonságra következtetni? pl. a magyar »páva« motívum egyszerű és természetes, mely a máig csak pentatonnak ismert cseremisiz, csuvas vagy esetleg mongol, sőt kelta vagy indián zenei nyelvezetben – minden különösebb ráhatás nélkül – megjelenhet.” (Vikár 1993: 167–168.) Érvélese szerint a Volga-vidékhez hasonló forgalmas terület nem egykönnyen őriz meg nagy régiségeket, ráadásul az archaikus kultúrájú keleti cseremiszek nem is ismerik a kvintváltást. Valószínűtlennek tartja azt is, hogy egy stílus évezredekken keresztül olyan virágzó maradhat, mint amilyen ma a cseremisiz–csuvas határ menti kvintváltás.

Ezzel szemben Vargyas Lajos (1980:28.) így ír: „....a magyar és a Volga vidéki kvintváltó stílus és kvintváltó dallamok azonossága... olyan nagyfokú és olyan tömeges, hogy azt mindenképpen közös eredetűnek kell tartanunk, feltéve, hogy történelmi összefüggés lehetséges a két terület között.” Vargyas Lajos a kvintváltó stílust az ereszkedő dallamstílusból való logikus fejleménynek képzei el, mely az ereszkedő dallammozgásból alakult ki, és az ismétlésre való törekvés állomásainak a legfejlettebb fokát jelenti. Áttekintette a mordvinok, baskírok, kazáni tatárok, votjákok és a miser tatárok népzenejét, és megállapította, hogy e népek népzenei stílusaitól „egészen elüt a Volgától délre eső szűk terület, a cseremisiz–csuvas határ mentén, ahol mindkét nép körében nagy ívű ötfokú kvintváltó dallamok élnek szinte kizárólag” (Vargyas 1980: 13.). C. Nagy (1947: 76, 80–81.) cikkében levő két mongol dallam, valamint Szabolcsi (1979a: 107–108.) két példája alapján Vargyas Lajos is konstatálta a mongol kvintszerkezet meglétét (MNT VIII/A:13). Megvizsgálta a nyugati kvintváltást is, és a jellegzetes nyugati „kvintváltó” formákról kimutatta, hogy ezekben a rendszerint alulról felívelő AB³CB formájú dallamokban a legtöbb esetben nem kvintváltás van, hanem csak egyes variánsokban és csak egy-két hangban mutatkozó megfelelő (Vargyas 1980:20–27)

A másik zenei réteg, ahol a finnugor-magyar zenei rokonság komolyabban felmerült: a *síratók*. A síratók a legnehezebben változó műfajok közé tartoznak, ha tehát itt hasonlóságokat találunk, az akár zenén kívüli következtetések levonását is megengedheti.

Kíséreljük meg a magyar sírató leírását nem zenei szakemberek számára.⁶ A legjellegzetesebb magyar sírató dallam két, egymással párhuzamosan mozgó kis hangterjedelmű sorból áll. A magasabb sor egy hanggal magasabban végződik mint az alacsonyabb. A dallamsorok ereszkednek, vagy domb alakúak és a soron belül tipikus az egy hangon vagy az egymás melletti hangokon való recitálás majd egymás melletti hangokon történő ereszkedés. Ex.2-ben egy tipikus magyar sírató dallamot látunk.

A magyar síratók más népekhez való kapcsolataival sokan foglalkoztak.⁷ Közülük többen is felhívták a figyelmet arra, hogy a rendelkezésre álló kevés adat nem elegendő a magyar sírató stílus eredetének és más népekkel való kapcsolatának felderítésére. A legtöbb néptől ugyanis nem állnak rendelkezésre sírató monográfiák, sőt sok esetben sírató dallamok sem.

Észak-keleti szláv népek (orosz, bjelorusz) között szórványszerűen találhatók ilyenféle dallamok, ezek azonban nehezebben azonosíthatók és többnyire kadenciaváltás nélküliek. A magyarsággal szomszédos *szlovákok*nál pedig igazolhatóan a magyar sírató strófás formának népdalszerű átvételéről van szó. A *szerb* és *macedón* zenében is van hasonló dallamréteg, többnyire sztychikus vagy sorpáros formákkal. A *bolgár* népzene hasonló dallamai is sokszor motivikus, kétsoros formákból állnak, és ugyanez jellemző a *finn* és *észti* „párhuzamokra” is. A *francia* anyagban csak a bolgár formáknak megfelelő dallamok tűnnek fel, és teljesen hiányzik ez a forma az *angolszász*, *ír*, *skót*, *hebridai* stb. gyűjteményekben. *Német* gyűjteményekben vannak ilyen szokás dallamok, és elszórtan előtűnnek hasonló dallamok a szicíliai anyagban is.⁸

A *román* népzeneben nagy mennyiségben találunk ilyen dallamokat, mégpedig régies szöveggel és kötetlen formában. Könnyen lehet, hogy itt nem átvé-

⁶ A magyar síratók igen sokfélék, kis formájuk azonban az egész magyar nyelvterületen lényegében megegyezik. Jellemzésükben nem ért egyet minden kutató. A síratóval foglalkozó kiemelkedő szakemberek közül Dobszay a síratót egy *Fa-mi-Re mag + ereszkedésből* vezeti le, és a pentaton erdélyi síratót párhuzamos fejleményként kezeli. Ezzel szemben Vargyas Lajos a síratót egy *Szo-fa-mi-Re-Do* dúr hexachord-ból eredezteti.

⁷ Pl. Szabolcsi Bence (1933) osztják hősdalokat és magyar sírató dallamokat vetett össze, Vargyas (2002: 239-262) síratón kívüli funkciókban is próbált obi-ugor–magyar összefüggéseket találni, C. Nagy a magyarság szomszéd népei és nyugati hasonlóságokat is talált. Dobszay László (1983: 61-75) pedig a teljes magyar sírató stílust vizsgálta meg.

⁸ Dobszay (1983: 76, 78)

Parlando $\text{♩} = 112$ $\text{♩} = 104$

Má - mi - kám má - mi - kám, kel - jén fel má-mi

$\text{♩} = 132$ rit.

kám. mf Ném gon - dol - ja, há - rom ár - vát

$\text{♩} = 66$ $\text{♩} = 132$ rit.

el - hagyott mf má mf mi - kám, má - mikám? mf Nincsen többet nekünk

$\text{♩} = 104$ $\text{♩} = 72$ $\text{♩} = 80$

é - des - a - nyánk a vi - lá - gon, mf ki főzzön nekünk

$\text{♩} = 96$ rit. $\text{♩} = 63$ $\text{♩} = 56$

s ki ta - ka - rit - son ne - künk é - desanyám, é - des - anyám mf

$\text{♩} = 116$ $\text{♩} = 126$ rit.

Me - re mēnjünk skincn mondjuk: édes - anya, ettől e - merre?

$\text{♩} = 69$ $\text{♩} = 56$ $\text{♩} = 132$

É - desanyám mf , kel - jén fel mf Jaj, mi - kor ha - za - jött

$\text{♩} = 152$

é - des - a - nyám a bu - csuról mf e - lég vót, a - mi - kor

Example 2 Magyar sirató a) "Mámikám, mámikám"
 (Domokos Pál Péter-Rajeczky Benjamin, 1956-1961, Csángó Népzene,
 Budapest, I/4, b) a magyar sirató kis formájának vázlata

telről van szó, hanem különböző eredetű dallamok egymáshoz csiszolódott formáiról.⁹ Teljes stílusalkotó bőségekben látjuk őket a *spanyol* népzében, itt még a magyar siratók nagy formájának jellemzőbb alakjai is bőségesen előfordulnak. Ugyanakkor egyes *gregorián* dallamok közelebb állnak a magyar siratók gondolkodásmódjához, mint a fenti népzenei dallamcsoportok.¹⁰

Összefoglalva: számos dallamkörben megtalálhatók tehát a sirató alapnyelvezetével párhuzamos adatok, méghozzá nem elszigetelt egyedi példákban, hanem egyes esetekben stílusalkotó gazdagságban. Több helyütt (bolgár, spanyol, gregorián) a kisebb és nagyobb formáknak a magyarhoz hasonló szerves egymásmellettségével; másutt csak a magyar kisforma párhuzamaként.¹¹

Lehet, hogy itt egy igen egyszerű, egymástól függetlenül különböző helyeken kialakuló zenei formáról van szó? Ennek ellentmond az, hogy hatalmas térségben nyoma sincs ennek a zenei formának, ráadásul azok a területek, ahol megtalálhatók, összefüggő sávot alkotnak.

Dobszay (1983: 93) összefoglalása szerint: „Európa déli övezetére kellene e zenei nyelvet lokalizálnunk, egy keleten kissé felkanyarodó, lényegében a mediterrán sávban elhelyezkedő dallamkultúra szétfejlődött utódainak kellene tekintenünk a sirató stílusokat.”

Ezt a kijelentést kissé módosítják ázsiai kutatásaim, melyek azt bizonyítják, hogy ilyen dallamok a törökségi kirgiz, kazak, azeri, törökországi török, karacsaj népeknél, sőt a mongoloknál is megtalálhatók, mégpedig nem egy esetben sirató műfajban.¹²

FINNUGOR NÉPZENÉBEN A SIRATÓS DALLAMFORMA

A vizsgált dallamok a finnugor népek közül csak az obi-ugor hanti-manyi népek zenéiben lelhetők fel, bár nem sirató műfajban. Vargyas Lajos 1953-as tanulmányában Väisänen könyvéből idéz néhány ilyen dallamot. E példák ugyan szépen beleillenek a fenti dallamok közé, de sem nagyobb sem kisebb hasonlóságot nem mutatnak a magyar siratókhoz, mint azok. Ex.3-ban ezekből mutatok néhányat.

⁹ Dobszay (1983: 54, 55, 57)

¹⁰ Dobszay (1983: 57, 58, 74)

¹¹ Dobszay (1983: 82)

¹² Sipos (2003)

Example 3 Finnugor népek siratós dallamai

a) *Vargyas No.2 (=Väisänen No.120),
Vargyas No.8 (=Väisänen No.130), Vargyas No.12 (=Väisänen. No.52)*

A magyar siratókra azonban a kis ambitusú egymás mellett haladó párhuzamos mozgásokon kívül a *szabad kötetlen szerkezet* és a *rögtönzés* is jellemző.

FELMERÜL A KÉRDÉS: VAN-E FINNUGOR NÉPEKNÉL
SZABAD SZERKESZTÉSŰ ÉS RECITATÍV SIRATÓ FORMA?

Vargyas Lajos a *Magyarság Népzeneje* kötetében (p.246) igyekezett olyan párhuzamokat hozni, ahol improvizatív, a kadenciákat rugalmasan váltogató, lehetőleg sirató vagy ahhoz közeli műfajú finnugor és magyar dallamok hasonlósága mutatkozna.

Vargyas (2002: 245) kiemeli, hogy egyedül legközelebbi nyelvrokainknál, az obi-ugoroknál találunk olyan stílust, mely a siratóban még világosan tapasztalható periódus előtti állapotokat mutatja. Vagyis szabadon váltakozó kadenciákkal tagolt kötetlen, rögtönzött dallamot, melynek legtöbbször inkább csak kerete – hangterjedelme – és iránya van, más kötöttsége alig. Itt hangsúlyozni kell, hogy a következő példák képezik a finnugor-magyar zenei rokonság ún. bizonyítékát.

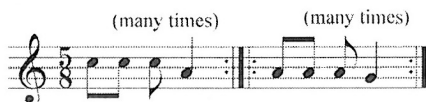
De vajon ilyenek-e Vargyas példái? Vegyünk sorra őket, tekintsük meg a részletes lejegyzést, és a mögötte rejlő dallamot.

Ex. 4 alapjában véve két 2/4-es illetve 3/4-es giusto sorból áll. A dallam alapskálája *tí²-szo-fa-re-do* is teljesen ismeretlen nem csak a magyar sirató repertoárban, de általában a magyar népzében is.

Example 4. Vargyas 2002: No. 208

Mint látjuk, ex. 5 két rövid ütemből épül fel, ami teljesen elképzelhetetlen a magyar siratók esetében.

Example 5. Vargyas 2002: No. 210

Ex.6-ban egy olyan hosszú zenei sort ismétlődik, mely felosztható két motívumra és egy hangrepetíciós záró szakaszra. A motívumoknak ráadásul forgó karaktere van, és giusto ritmusban szólalnak meg. Az eredeti hangzóval összevetve az is kiderült, hogy Väisänen pontatlanul jegyezte le a dallamot.

Example 6. Vargyas 2002: No. 211

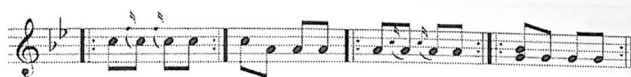
Ex.7 két rövid sora kvart-kvint távolságban követik egymást. Ez a dallam inkább hasonlít egy kis ambitusú magyar táncdallamhoz, mint a siratókhoz.

Example 7. Vargyas 2002: No. 212.

Ex.8 tritonon mozog két rövid motívummal, ez is teljességgel idegen a magyar siratóktól.¹³

¹³ No. 215 kadenciái megegyeznek a kis sirató lefelé kibővült formájának kadenciáival, azonban a dallammenet és a ritmus eltérő (la do-ti la / ti la-fa mi / mi-la-la-sol / mi sol-mi / re-re re stb.)

Example 8. Vargyas 2002: No. 214

Azt tapasztaljuk tehát, hogy a példaként felhozott obi-ugor dallamok két rövid giusto motívumból és azok variációiból épülnek fel, és többnyire szub-pentaton skálákon mozognak. Ez alapvetően eltér a diatonikus skálán mozgó, két párhuzamos, elasztikus és erősen variálódó sorokból álló magyar siratótól, melyet ráadásul konjunkt, kis motívumokra nem töredezett¹⁴ folytonos *parlando-rubato* dallammozgás jellemez. Ehhez még hozzátehetjük, hogy az obi-ugor dallamok műfaja nem sirató, hanem hősének.¹⁵

A fenti példák tehát semmiképpen sem alkalmasak arra, hogy bizonyítsák a magyar sirató finnugor rokonságát.¹⁶

Végül röviden tekintsünk rá két déli török nép, az anatóliai törökök és az azerik siratóira, majd a mongóliai kazakok siratóira.

Az *anatóliai* törökök siratóinak többsége szinte teljesen megegyezik a magyar siratók kis formáival, még szerkezeti változataiban is, ennek bővebb kifejtését több könyvemben is megtettem.¹⁷ Az anatóliai törökök legközelebbi nyelvrokoni, az azerik siratói között is megtaláljuk ezt a formát egy bővebb siratóstílus egyik alformájaként.¹⁸ Ex.10-ben egy anatóliai siratót mutatok, melyet Bartók Béla gyűjtött 1936-ban Anatóliában.¹⁹

¹⁴ Bár kisebb motívumok kikövetkeztethetők a magyar siratóból is, ezek igen változékonyak, és a dallamsorok nem esnek szét motívumokra.

¹⁵ Márpedig a hőséneknek és a siratónak eltérő a funkciója. A hőséneknek rövid motívikus giusto sorokból (motívumokból) állnak, melyek célja, hogy fenntartsák az érdeklődést, míg az eposz énekes elénekli a hős kalandjait. A sirató ezzel szemben a valódi emberi primer fájdalom „kulturált” kifejezésére ad módot.

¹⁶ Ráadásul a magyar sirató dallamokhoz a finnugor népek közül kizárólag az obi-ugoroknál látunk többé-kevésbé hasonló formákat. A sirató konzervatív tulajdonságainak ismeretében ez megkérdőjelezi a finnugor népek zenei közösségét, amelyet persze eleve senki sem állított.

¹⁷ Sipos (1994, 2000, 2002a)

¹⁸ Sipos (2004, 2007)

¹⁹ Bartók (1976)

Parlando

Ya - tır - mış - lar da yav - ru - mu, gu - zum, oy, oy, oy,
 Si - cum gi - bi yav - rum, yav - rum da, ay, oy, oy,
 Sa - ri sa - çi da gu - zum si - cum gi - bi yav - rum, oy, oy,
 Ge - lim gar - daş - la - rım, yav - rum a, oy, oy,
 Ağ - la - ya - lım da ba - cum gi - bi ya - rum, oy, oy,
 Me - ze - rni da yol üs - tü - ne gar - sım - lar, oy, oy, oy, oy,
 Yol üs - tü - ne gar - sım - lar yav - rum, oy, oy, oy.

Example 9. Török sirató Bartók anatóliai gyűjtéséből (1936)

Különösen figyelemreméltó az, hogy az anatóliai törökség siratóit akár történetileg is köthetnénk a fent említett ősi európai zenei réteghez is, ugyanis Anatólia alapnépessége többek között görög (és iráni), akiket az 1071 után bejövő törökök nem kiirtottak, hanem fokozatosan beolvasztottak.

Persze a finnugor népekhez hasonlóan a török népek is összetett folyamat során alakultak ki, és alakulnak tovább ma is, így nem csoda, hogy sok török nép siratója is eltér egymástól. Mégis, a kirgizeknél is ilyen a két legjellegzetesebb sirató forma egyike, és a kaukázusi karacsájoknál is bőven találunk hasonló dalmokat, noha nem sirató műfajban – legalábbis sirató ott már nem lelhető fel.²⁰ A mongóliai kazakok siratói pedig a legegyszerűbb egysoros magyar siratókra hasonlítanak.²¹ Ex.10-ben ezektől a népektől látunk egy-egy siratós dallamot.

²⁰ Sipos (2002b)

²¹ Sipos (2003)

a)

b)

c)

Kay - ran - da, oy. me - niŋ sa - ba - zım. ay.

Ja - nımı' now battı' ow iŋ - kil - dap.

Example 10 Török népek siratói a) kirgiz (Sipos 2004 6-11), b) karacsáj, c) mongóliai kazak (Sipos 2001: ex 37)

ÖSSZEFOGLALÁS

A finnugor népek népzenejét a kis ambitusú, egy vagy két együtemes motívumból felépülő, azokat kis változtatással ismétlő dallamok dominálják, míg a török népeknél a legjelentősebb rétegeket nagyobb ambitusú, több hosszabb gondolatot is tartalmazó 2–4 soros dallamok alkotják. (Ugyanakkor a török népek zenéiben is vannak igen egyszerű rétegek.)

Levonhatjuk a tanulságot: a jelentősebb honfoglalás előtti fontosabb magyar népzenei rétegeknek nincs meggyőző párhuzama a finnugor népek zenéiben. Talán a kis ambitusú dallamok részletesebb vizsgálata egy nemzetek feletti eurázsiai összehasonlító kutatás keretén belül hozhatna bizonyos eredményeket a

finnugor népek egymás közötti, illetve a magyarokkal való esetleges zenei kapcsolatainak feltárásában.²² Ez azonban már az indulásnál sem kecsegtet biztos eredményekkel, mert ilyen dallamok igen sok népnél egymástól függetlenül is kialakulhattak, és ki is alakultak.

HIVATKOZÁSOK

- Bartók B. 1924 – A magyar népdal. In *B.Ö.I.*:101–250. Budapest.
- Bartók B. 1931 – *Hungarian Folk Music*. London, Oxford University Press.
- Bartók B. 1976 – *Turkish Folk Music from Asia Minor* (szerk. Benjamin Suchoff). Princeton.
- Bartók B. 1991b – *Magyar Népdalok, Egyetemes gyűjtemény*. Budapest.
- BÖI: Szöllősy A. (ed.) 1966 – *Bartók Összegyűjtött Írásai*. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat.
- C. Nagy B. 1947 – Mongol Népdalok. *Énekszó 14.* (76), 5–6, Budapest.
- C. Nagy B. 1959 – Adatok a magyar népdal kialakulásához. In *Zenetudományi Tanulmányok VII.*: 605–688. Budapest.
- Dobszay L. – Szendrei J. 1988 – *A Magyar Népdaltípusok Katalógusa I–II*. Budapest.
- Dobszay L. 1983 – *A siratóstílus dallamköre zenetörténetünkben és népzeneinkben*. Budapest.
- Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin 1956 – *Csángó Népzene*, Budapest.
- Futaky I. 2001 – *Nyelvtörténeti vizsgálatok a kárpát-medencei avar-magyar kapcsolatok kérdéséhez*. Budapest, p. 13.
- Juhász Zoltán – Sipos János 2009 – A comparative analysis of Eurasian folksong corpora, using self organising maps, *Journal of Interdisciplinary Music Studies*. (2009), doi: 10.4407/jims.2009.11.005, 2009.
- Kodály Z. 1937/1976 – *A Magyar Népzene*. Budapest. 1937 (1. kiadás), a hivatkozások a 7. kiadás szerint (átnézte és bővítette Vargyas L. Budapest. 1976).
- Ligeti Lajos 1986 – *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Budapest.
- MNT VIII/A= *A Magyar Népzene Tára*, VIII/A–B, *Népdaltípusok 3*, s. a. rend. Vargyas Lajos, 1992.
- Nigmedzjanov, M. 1970 – *Tatarskie narodnye pesni*. Moskva.
- Nigmedzjanov, M. 1976 – *Tatar halik Jirlari*. Kazan.

²² Szomjas–Schiffert (1976)

- Nigmedzjanov, M. 1983 – *Tatarskie narodnye pesni*. Kazan.
- Ördög L. 1997 – *Ének-zene az általános iskolák 6. osztálya számára*. Budapest.
- Rajeczky B. 1969 – Gregorián, népének, népdal, In *Magyar Zenetörténeti tanulmányok II.*: 45–64. Budapest.
- Saygun, A. A. 1976 – *Béla Bartók's Folk Music Research in Turkey*. Budapest.
- Sipos J. 1994 – *Török Népzene I*. Budapest.
- Sipos J. 1995 – *Török Népzene II*. Budapest.
- Sipos J. 1997 – Similar musical structure in Turkish, Mongolian, Tungus and Hungarian folk music. In *Historical and Linguistic Interaction Between Inner-Asia and Europe*. pp. 305–17. Szeged.
- Sipos J. 1998 – Újabb adatok a kvintváltás eurázsiai elterjedtségéhez. in *Néprajzi Látóhatár*, VII. évf. 1–2 szám, p. 1–57. Miskolc.
- Sipos J. 2000 – *In the wake of Béla Bartók in Anatolia*. Budapest. European Folklore Institute.
- Sipos J. 2001a – *Kazakh Folksongs from the Two Ends of the Steppe* (CD-vel). Budapest. Akadémia Kiadó.
- Sipos J. 2001b – Report on my Expedition in the Caucasus. In *Néptörténet-Nyelvtörténet, A 70 éves Róna-Tas András köszöntése*. ed. Károly L. and Kincses Nagy. É.. Szeged, pp. 155–184.
- Sipos J. 2002a – *Bartók nyomában Anatóliában*. Budapest, Balassi Kiadó
- Sipos J. 2002b – Vannak-e közös rétegek a karacsáj-balkár és a magyar népzeneiben. In *Orientalista Nap 2001*, pp. 117–131. Budapest.
- Sipos J. 2003 – Egy most felfedezett belső-mongóliai kvintváltó stílus és magyar vonatkozásai. In *Ethnographia 1993*. Budapest.
- Sipos J. 2004 – *Azeri Folksongs – At the Fountain-Head of the Folk-Music* (CD-vel). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sipos Kyrgyz collection: János Sipos's Kyrgyz Folk Music Collection 2002–2004.
- Sipos, J. 2007 – *Az azeri népzene és kapcsolata a magyar illetve más török népek zenéjéhez*, In: “Magyarország – Azerbajdzsán: a kultúrák közeledése”. Az első magyar-azerbajdzsáni tudományos szimpózium előadásai, Budapest: Azerbajdzsán Nagykövetség, 2007 (2006), pp. 58–68.
- Sipos, J. 2007 – *Bartók anatóliai gyűjtésének egy siratója és annak zenei háttere*, Magyar Zene, 2007. február, XLV: 1, Budapest, pp. 7–91.
- Szabolcsi B. 1933 – Osztyák hősdalok – magyar siratók melódiái. In *Ethnographia XLIV*: 71–75.
- Szabolcsi B. 1934 – Népvándorlaskori elemek a magyar népzeneiben. In *Ethnographia XLV*: 138–156. Budapest

- Szabolcsi B. 1935 – Eastern Relations of Early Hungarian Folk Music. In *Journal of the Royal Asiatic Society*.
- Szabolcsi B. 1979b – *Osztyák medveének és magyar siratódallam*. Budapest.
- Szomjas–Schiffert Gy. 1963 – Die finnisch-ugrische Abstammung der ungarischen Regös-Gesänge und der Kalewala-Melodien. In *Music des Ostens*. 126–156.
- Szomjas–Schiffert Gy. 1976 – *A finnugor zene vitája I–II*. Budapest.
- Tervonen, V., *Heimotyösta Unkarissa talvikautena 1942–43*, Heimokansa 1943/6–8, 33–36.
- Väisänen, Armas Otto 1937 – *Vogulische und ostjakische Melodien*. MS-FOu LXXII. Helsinki.
- Vargyas Lajos 2005 – *Folk Music of the Hungarians, Budapest*. Akadémiai Kiadó.
- Vargyas L. 1953 – Ugor réteg a magyar népzeneben. In *Zenatudományi tanulmányok I.*, 611–657. Budapest.
- Vargyas L. 1980 – A magyar zene őstörténete I–II. In *Ethnographia XCI*. I. szám:1–34, II. szám: 192–236. Budapest.
- Vargyas L. 2002 – *A Magyarorságn Népzeneje*. 2. javított kiadás. Budapest. Planétás Kiadó.
- Vikár L. – Bereczki G. 1971 – *Cheremiss Folksongs*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Vikár L. – Bereczki G. 1979 – *Chuvash Folksongs*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Vikár L. – Bereczki G. 1999 – *Tatar Folksongs*. Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Vikár L. 1987 – Collection of Finno-Ugrian and Turkic Folk Music in the Volga-Kama-Belaya Region (1958–1979). In *Studia Musicologica* 29: 355–422, Budapest. Akadémiai Kiadó.
- Vikár L. 1993 – *A volga-kámai finnugorok és törökök dallamai*. Budapest.